

Dârü'l-Fünûn'dan Günümüze Türkiye'de İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin Akademik Yapılanma Sorunu Üzerine Bir İnceleme

Muhammet Mustafa Bayraktar | ORCID: 0000-0002-1288-1517
Dr. Öğr. Üyesi | Sorumlu Yazar | mmustafabayraktar@gmail.com

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi | ROR ID: 05rrfpt58
İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kırşehir/Türkiye

Öz

Türkiye'de yüksek din öğretimi kurumları, dini-bilimsel araştırmalar ya da meslek eğitimi gibi amaçlara matuf olarak kurulmuşlardır. Tarihsel bağlam içerisinde resmi/gayri resmi unsurların etkisi altında yüksek din öğretimi kurumları dönüşerek/çeşitlenerek varlıklarını korumuşlardır. Bu süreçte yüksek din öğretimi kurumlarının amaç ve kurumsallaşma sorunları müzakere edildiği gibi istihdam ve nitelik sorunları da müzakere edilmiştir. Yüksek din öğretimine ilişkin metodolojik problemlerin tartışma noktası, fakültelerin akademik yapılanma biçiminden başlamaktadır. Halihazırda İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin eğitim-öğretime devam etmeleri ve mezunlarının istihdam edilmeleri nedeniyle fiilen sorunlar çözülmüş ya da yokmuş gibi düşünülmektedir. Bu çerçevede İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin akademik yapılanma sorunu gündem dışı kalan ancak derinliğini kaybetmeyen bir sorun olarak durmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel problemi, Cumhuriyet tarihi boyunca yüksek din öğretiminin akademik yapılanma sürecinin nasıl bir seyir izlediğidir. Çalışmanın alt problemleri ise İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin, bölüm ve ana bilim dallarının oluşturulmasında hangi etmenlerin öne çıktığı, fakültedeki bölümlerin hangi süreç ve amaçla kurulduğudur. Ayrıca yüksek din öğretiminin akademik yapılanma biçiminin, fakültelerin bilimsel bilgi üretme misyonu ile uyumlu olup olmadığı birer alt problem olarak kabul edilmiştir. Yine söz konusu problemler etrafında bölümlerin bilimsel bilgi üretme ve istihdam alanına yönelik yapılanma biçimlerinin nasıl olabileceği bir problem olarak kabul edilmiştir. Yüksek din öğretiminin akademik yapılanma sorununu konu alan bu çalışmada, literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Alan yazınların taranması ve yorumlanması sonucu yeni değerlendirmelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Yüksek Din Öğretimi konu alan çalışmalar taranmıştır. Elde edilen çalışmalar yüksek din öğretimi tarihi ve sorunları bağlamında betimlenmeye çalışılmıştır. Yüksek din öğretimi konu alan çalışmalar içerisinde fakültenin akademik yapılanmasını konu alan çalışmalar doküman incelemesine dayalı olarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucu, Türkiye'de 1924'ten 2020'li yıllara, Yüksek Din Öğretiminde akademik yapılanma sorununa getirilen bölüm önerileri, Yaygın ve Örgün Din Eğitimi başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Yaygın din eğitimi bağlamında Vaizlik ve Müftülük, Dini Danışmanlık ve Rehberlik, İlahiyat Sosyal Hizmet Alanı, Hafızlık ve Müezzinlik, Yurt Dışı Din Hizmetleri, İmam-Hatip ve Vaizlik, Dünya Dinleri Kültürü, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik bölümlerinin önerildiği tespit edilmiştir. Örgün din eğitimi

bağlamında ise İmam Hatip Okulları Meslek Dersleri Öğretmenliği, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinin önerildiği tespit edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde yüksek din öğretiminde bilgi üretme ve meslek elemanı yetiştirme amacına matuf bir akademik yapılanma için hukuki düzenlemeler yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın, Türkiye'de yüksek din öğretimini konu alan çalışmalara katkı sağlaması ve yüksek din öğretimi politikalarına ışık tutması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi, Din Öğretimi Tarihi, Yüksek Din Öğretimi, Dârü'l-Fünûn, İlahiyat Fakültesi, İslâmi İlimler Fakültesi

Atıf Bilgisi

Bayraktar, Muhammet Mustafa. “Dârü'l-Fünûn'dan Günümüze Türkiye'de İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin Akademik Yapılanma Sorunu Üzerine Bir İnceleme”. *Eskiyeni* 47 (Eylül 2022), 437-462.
<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1125964>

Geliş Tarihi	04 Haziran 2022
Kabul Tarihi	09 Eylül 2022
Yayın Tarihi	20 Eylül 2022
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editörler – Yayın Kurulu Üyeleri) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem Çift Taraflı Kör Hakemlik + Şeffaf Hakemlik Modeli
Değerlendirme	Hakemlerin raporları, makale ile birlikte yayımlanmaktadır. https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeni/page/13397 Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Analysis of the Problem of Academic Structuring of Islamic Sciences Faculties in Turkey from the Darulfunun to the Present

Muhammet Mustafa Bayraktar | ORCID: 0000-0002-1288-1517

Asst. Prof. Dr. | Corresponding Author | mmustafabayraktar@gmail.com

Kırşehir Ahi Evran University | ROR ID: 05rrfpt58

Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Studies, Kırşehir/Turkey

Abstract

Turkey's higher religious education institutions were established for religious scientific research or vocational training. Higher religious education institutions have preserved their existence by transforming/diversifying under the influence of formal/informal elements in the historical context. In this context, the faculty's quality, purpose, and institutionalization problems, the issues of employment and qualification of the faculty members and students, and the academic structuring problems of the faculties were also discussed. The discussion point of methodological issues related to higher religious education starts from the academic structuring form of faculties. Because the Islamic Sciences Faculties continue their education and their graduates are employed, the problems are thought to have been solved or not. In this framework, the issue of academic structuring of the Islamic Sciences Faculties stands out as a problem that remains off the agenda but does not lose its depth. In this context, the main problem of the study is the course of the academic structuring process of higher religious education throughout the history of the Republic. The sub-problems of the study are which factors come to the fore in creating departments and branches of Islamic Sciences Faculties, and for what process and purpose the departments in the faculty were established. In addition, whether the academic structuring form of higher religious education is compatible with the mission of producing scientific knowledge of the faculties has been accepted as a sub-problem. Also, it has been accepted as a problem how the departments can be structured in scientific knowledge production and employment around the problems above. The literature review method was used in this study, which deals with the academic structuring of higher religious education. As a result of scanning and interpreting the literature, new evaluations were tried to be reached. In this context, studies on Higher Religious Education have been scanned. The obtained studies were described in the context of the history and problems of higher religious education. Among the studies on higher religious education, studies on the academic structuring of the faculty were tried to be interpreted based on document analysis. As a result of these evaluations, the department brought to the problem of academic structuring in Higher Religious Education from 1924 to the 2020s in Turkey were classified under the headings of Non-formal and Formal Religious Education. In the context of Non-Formal Religious Education, it has been determined that the departments of Ministry and Mufti, Religious Counseling and Guidance, Religious Social Work, Hafiz and Muezzin, Foreign Religious Services, Imam-Hatip and Preacher,

World Religions Culture, Spiritual Counseling and Guidance are recommended. In formal religious education, it has been determined that Imam Hatip Schools Vocational Courses Teaching, Secondary Education Religious Culture and Moral Education Teaching, Primary Education Religious Culture and Moral Education Departments are recommended. When the studies in the literature are examined, it is understood that legal arrangements should be made for an academic structure aimed at producing knowledge and training professional staff in higher religious education. In this context, the research is expected to contribute to studies on higher religious education in Turkey and to shed light on higher religious education policies.

Keywords

Religious Education, History of Religious Education, Higher Religious Education, Darulfunun (Dâr al-Funûn), Theology Faculties, Islamic Sciences Faculties

Citation

Bayraktar, Muhammet Mustafa. "An Analysis of the Problem of Academic Structuring of Islamic Sciences Faculties in Turkey from the Darulfunun to the Present". *Eskiyeni* 47 (September 2022), 437-462.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1125964>

Date of submission	04 June 2022
Date of acceptance	09 September 2022
Date of publication	20 September 2022
Reviewers	Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) Double anonymized - Two External Double-blind + Transparent Peer Review
Review reports	The reviewers' reports and the authors' responses to the reviewers are published alongside the article. https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeni/page/13397
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	eskiyenidergi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Türkiye’de Cumhuriyet tarihi boyunca toplumsal değişimi zorunlu kılan resmi/gayri resmi unsurların etkisi altında yüksek din öğretimi kurumları üzerine yürütülen tartışmalar her zaman var olmuştur. Söz konusu tartışmalar ve politikalar etrafında kimi zaman yüksek din öğretimi kesintiye uğramış, kimi zaman da dönüşerek/çeşitlenerek varlığını korumuştur. Bu varlık sorunu etrafında İlahiyat fakülteleri bir yüksek din öğretimi kurumu olarak bilimsel bilgi üretme görevini üstlendiği kadar din hizmetleri ve din öğretimi alanlarına meslek elemanı yetiştirme görevini de üstlenmiştir.

Siyasal/toplumsal yapıdan etkilenme ve aynı zamanda gündelik hayatı değiştirme gücüne de sahip olması nedeniyle İlahiyat fakülteleri, her mecrada sürekli tartışma konusu olmuştur. İlahiyat fakültesinin yeni devlet sisteminde var olup olamayacağına ilişkin tartışmalar devam ederken İlahiyat Fakültelerinin yüksek öğretim kurumları içinde ne tür bir fakülte olduğuna ya da olabileceğine ilişkin tartışmalar da başlamıştır. Bu tartışmalar etrafında “İlahiyat nedir?” ve “İlahiyatçı kimdir?” şeklindeki soruların cevabı aranmıştır. İlahiyat fakültelerinin kuruluş amaçları da tartışılan konulardan biri olmuştur. İlahiyat fakültelerinin kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek üzere ne tür bir programa sahip olması gerektiği, söz konusu müfredattaki dersleri hangi nitelikteki öğretim elemanlarının okutması gerektiği, öğrencilerin yetkinlik, yeterlik ve becerilerin nitelikleri ayrıca fakültelerde yapılan yayınların nitelikleri gibi konular tartışılmıştır. Bu bağlamda, İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin akademik yapılanma sorunlarını ele almadan önce bütüncül olarak fakültenin problem alanlarının neler olduğu ve bu konuda belli başlı hangi çalışmaların yapıldığı ve söz konusu problem alanları içerisinde akademik yapılanma sorununun nerede durduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Söz konusu tarihsel bağlam içerisinde yüksek din öğretiminin sorun alanları çeşitlenerek derinleşmiştir. Bu çerçevede, yüksek din öğretiminin nitelik, amaç ve kurumsallaşma¹, öğrencilerin nitelik, istihdam, mesleki tutum ve beklenti²,

¹ bk. Mustafa Usta, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Kurumsallaşma ve Etkileşme Sorunları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001); Muhammet Şevki Aydın, “İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Cemal Tosun - Recai Doğan, “İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılanması Üzerine”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler-Müzakereler* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Mehmet Bahçekapılı, *Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)* (İstanbul: İlim Kültür Derneği Nakış Ofset, 2012); Mustafa Öztürk, “İlahiyatın Adı ve Amaçları Ne Olmalıdır?”, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? Sorunlar ve Çözümler*, ed. Süleyman Akyürek (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015); Ahmet Onay, “Yüksek Din Öğretiminde Nitelik veya Amaç Sorunu”, *Yüksek Din Öğretimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020); Süleyman Akyürek, “Yüksek Din Öğretiminde Kalite Güvence Sistemi: Akreditasyon (Yeterlik Tescil) Sorunu”, *Yüksek Din Öğretimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020); Hasan Meydan, “İla-

öğretim elemanlarının nitelik³, yüksek din öğretiminde uzaktan eğitim⁴, yüksek din öğretiminde lisansüstü eğitim⁵, kadınların yüksek din eğitimi⁶, farklı inanç gruplarının yüksek din eğitimi⁷ gibi konu ve sorunlar üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte yüksek din öğretiminde bölüm, program ve müfredat sorunları da bazı çalışmalarda⁸ ele alınmıştır. Nazıroğlu çalışmasında⁹ yüksek din

hiyat Fakültelerinde Kalite Güvence Sisteminin İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yüksek Din Eğitimi*. ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020).

² bk. Muammer Cengil, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İstihdam ve Bu Bağlamda Ders Programları Üzerine Bazı Öneriler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Mevlüt Kaya, “İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Ahmet Koç, “İlahiyat Fakültesi (İlahiyat Lisans Programı) Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (Ocak 2003); Şuayip Özdemir, “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzerine İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Ejder Okumuş, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problemleri –Dicle Üniversitesi Örneği–”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 5/13 (Haziran 2007); Yakup Keskin, “Yeterlilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümlerinin Değerlendirilmesi”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 5/3 (Aralık 2015); İbrahim Turan - Bayramali Nazıroğlu, “İlahiyat Fakültesine Yeni Gelen Öğrencilerin Sorun ve Beklentileri: Omü İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/36 (Nisan 2015); Macid Yılmaz, “İlahiyat Fakültesi Mezunlarına Verilen Pedagojik Formasyon Eğitiminin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum ve Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkileri”, *Bilimname* 28/1 (2015); Cemil Osmanoğlu, “Öğrencilerine Göre İdeal İlahiyat Fakültesi Öğrencisinin Nitelikleri ve Bunun İlahiyat Eğitimiyle İlişkisi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 36/16 (Aralık 2018); Mehmet Korkmaz, “İlahiyat Fakültelerinin Yaygın Din Eğitimi Yeterlikleri: Eğitim-Öğretim Alanı”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 24/10 (Aralık 2012).

³ bk. Mustafa Köylü, “Öğretim Elemanlarının Niteliğini Artırmak İçin Neler Yapılabilir?”, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? Sorunlar ve Çözümler*, ed. Süleyman Akyürek (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015).

⁴ bk. Nurullah Altaş, “Yüksek Din Öğretiminde Uzaktan Eğitim Uygulamaları: İltam ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018).

⁵ bk. Gönül Turan, “İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencilerinin Aldıkları Eğitime İlişkin Görüşleri Üzerine Nitel Bir Çalışma: Batı Karadeniz Üniversiteleri Örneği”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 1/1 (Aralık 2017); Halit Ev, “İlahiyat Alanında Lisansüstü Eğitim ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018), 238-274.

⁶ bk. Hatice Kelpetin Arpağuş, “Tarihsel Perspektiften Kadınların Yüksek Din Eğitimi Kurumlarındaki Konum ve Durumları”, *Yüksek Din Eğitimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020).

⁷ bk. Mehmet Saffet Sarıkaya, “Alevilerin Din Eğitimi Sorunları Bağlamında Yüksek Din Öğretiminde Aleviliğin Öğretimi İmkânı”, *Yüksek Din Eğitimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020).

⁸ bk. Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, “Din Hizmetleri Personelinin Yetiştirilmesi Sorununa Öğretim Programları Açısından Yeni Bir Yaklaşım”, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu* (Kayseri: İBAV Yayınları, 2003); Zafer Erginli, “İlahiyat Fakültesi Müfredatında İslâm Düşüncesinin Bütünlüğü Sorunu”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (İs-

öğretimi kurumu olarak ilahiyat fakültelerinin sorun alanlarını: işlevsellik ve amaç sorunu, yapısal ve kurumsal sorunlar, idari özerklik ve akademik özgürlük sorunu, meşruiyet sorunu, kalite ve verimlilik sorunu olarak sınıflandırmıştır.

Halihazırda İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin eğitim-öğretime devam etmeleri ve mezunlarının istihdam edilmeleri nedeniyle fiilen sorunlar çözülmüş ya da yokmuş gibi düşünülmektedir. Bu çerçevede İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin akademik yapılanma sorunu gündem dışı kalan ancak derinliğini kaybetmeyen bir sorun olarak durmaktadır. Çünkü fakültelerin kuruluş amaçları ancak akademik yapılanma ile gerçekleşebilir. Lisans ve lisansüstü programlar ve ders içerikleri de akademik yapılanma ile işlerlik kazanabilir. Akademisyen istihdamı, akademik yapılanmaya bağlı olduğu gibi mezunların yeterlik ve yetkinlik-

parta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Şakir Gözütok, “İlahiyat Fakülteleri İçin Alternatif Program”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Mehmet Akif Kılavuz, “İlahiyat Fakültelerinde Din Hizmetleri Bölümü Oluşturulmasına Duyulan İhtiyaç”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Yurdagül Mehmedoğlu, “Dünya Dinleri Kültürü Bölümü Çok Kültürlü Din Eğitimi Ana Bilim Dalı”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Sadettin Özdemir, “İstihdam Alanlarına Göre İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması: Din Hizmetleri Bölümü Önerisi”. *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Ekrem Sarıkçıoğlu, “İlahiyat Tezsiz Yüksek Lisans Programı Üzerine Bazı Mülahazalar”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004); Recep Kaymakcan vd., “Öğrencilerin Gözüyle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri Üzerine Bir Araştırma”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 22/9 (Aralık 2011); Ayşe Taşkıran, “İlahiyat Fakültesi Müfredatında Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Derslerinin Yeri ve Fonksiyonlarına Dair Bir Araştırma (İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği)”, *KSU İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (Aralık 2013); Tahsin Görgün, “İlahiyat Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır?”, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? Sorunlar ve Çözümler*, ed. Süleyman Akyürek (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015); Muzaffer Üzümcü, “İlahiyat Fakülteleri Felsefe ve Din Bilimleri Bölümlerinde Akademik Yapılanma ve Lisansüstü Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mevzu Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (Mart 2020); Zeki Salih Zengin, “Eğitimde Yenileşme Döneminde Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Gelişmesi (Amaç-Akademik Yapı-Program)”, *Yüksek Din Öğretimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020); Mustafa Öcal, “Bölümleşmiş Yüksek Din Öğretimi Uluslararası İslâmî İlimler Üniversitesi ve Uluslararası İslâm Kültür ve Medeniyeti Üniversitesi”, *Yüksek Din Öğretimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020); Mustafa Koç, “Yüksek Din Öğretiminde Yeni Bir Paradigma Olarak Bölümleşme: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü Önerisi”, *Yüksek Din Öğretimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020); Sadettin Özdemir, “Din Hizmetleri Alanındaki Hizmet Kalitesinin Artmasında İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin Program Çeşitliliğinin Rolü”. *Yüksek Din Öğretimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020); Ayhan Öz, “İlahiyat Fakültelerinde Program Çeşitliliği Açısından Seçmeli Dersler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yüksek Din Öğretimi*, ed. Z. Şeyma Altın (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020).

⁹ Bayramali Nazıroğlu, “Yüksek Din Öğretimi”, *Din Eğitimi*, ed. İbrahim Turan - Bayramali Nazıroğlu (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020), 162-164.

leri de fakültenin akademik yapılanma biçimine bağlıdır. Bu çerçevede, İlahiyata ilişkin metodolojik problemlerin tartışma noktası fakültelerin akademik yapılanma formundan başlamaktadır.

1. Konu ve Problem

Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında, Türkiye'nin Cumhuriyet tecrübesi içinde yüksek din öğretiminin kavramsallaşma ve kurumsallaşma sorunu yaşadığı anlaşılmaktadır. Yükseköğretimde İlahiyat fakültelerinin yerine ve kuruluş amaçlarına, bu fakültelerinin hangi mesleğin bilgi ve becerisine sahip ilahiyatçılar yetiştireceğine ve mezunlarının istihdam alanının çeşitliliğine ilişkin sorunların da akademik yapılanma sorunuyla birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel problemi şudur: Cumhuriyet tarihi boyunca yüksek din öğretiminin akademik yapılanma süreci nasıl bir seyir izlemiştir?

Çalışmanın alt problemleri ise şunlardır:

A. İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin, bölüm ve ana bilim dallarının oluşturulmasında hangi etmenlerin öne çıkmıştır?

B. Fakülteadaki bölümler, öğrencilerin istihdam alanına yönelik midir?

C. İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin akademik yapılanması, fakültelerin bilimsel bilgi üretme misyonu ile uyumlu mudur?

D. Bölümler istihdam alanına yönelik olursa nasıl olmalıdır?

Araştırmada akademik yapılanma ile merkeze alınan fikir, fakültelerde kurulan bölümler ve bu bölümler altında yer alan anabilim dallarıdır. Akademik yapılanma sorununu araştırmaya değer kılan nokta ise tarihi süreçte müzakere edilen yüksek din öğretimi sorunlarının doğrudan ve dolaylı olarak akademik yapılanma sorununa müncer olmasıdır. Bu çerçevede araştırmayı özgün kılan nokta ise yüksek din öğretiminin akademik yapılanma biçimini bir sorun olarak ele alırken tarihsel arka plana bir bütün olarak bakılması ve söz konusu sürecin analiz edilerek değerlendirilmesidir. Başka bir deyişle araştırmacının özgün yanı yüksek din öğretiminin akademik yapılanma sorununu ele alan birbirinden bağımsız birden çok çalışmanın önerilerini birleştiriyor olmasıdır. Bu bağlamda araştırmacının diğer özgün yanı Türkiye'de yüksek din öğretiminin akademik yapılanma sorununa ilişkin ciddi bir literatür sunuyor olmasıdır. Akademik yapılanmaya ilişkin tarihsel sürecin söz konusu literatüre dayalı olarak değerlendirilmesi de araştırmacının bir diğer özgün yanı olarak ifade edilebilir. Bugüne kadar ilgili literatürü değerlendiren bir çalışmanın yapılmamış olması da araştırmacının özgünlüğünü ve önemini arttırmaktadır. Bu kapsamda araştırmacının, Cumhuriyetten günümüze Türkiye'de Yüksek Din Öğretiminin akademik yapılanma sorununa ışık tutması ayrıca İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin akademik yapılanma sorununu ele alan çalışmalara katkı sağlaması da beklenmektedir.

Söz konusu amaçlar doğrultusunda araştırmada, ülkemiz yüksek din öğretiminin akademik yapılanma tarihine yer verildikten sonra yüksek din öğretimi kurumlarındaki akademik yapısal dönüşümlere değinilmiştir. Daha sonra bu bilgiler ışığında İlahiyat/İslâmi İlimler fakültelerinin akademik yapılanma sorunu üzerinde durulmuştur. Yüksek din öğretimine ilişkin geliştirilen politikaların ideal noktaya ulaşabilmesi ve yüksek din öğretimi kurumlarının kalite standartlarının yükseltilebilmesi için bu tarihi perspektife ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemiz yüksek din öğretimi tarihindeki kurumsal çeşitlilik, araştırmanın konu ve problemine doğal olarak yansımaktadır. Halihazırda İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri istihdam alanları tamamen aynı, müfredatları birbirine yakın ancak akademik yapılanmaları oldukça farklı yüksek din öğretimi kurumları olarak mevcudiyetlerini sürdürmektedirler. Araştırmada yüksek din öğretimi kurumlarının isimlerinin ayrı ayrı zikredilmesinin temelinde bu durum vardır. Ayrıca söz konusu durum kökleri yüksek din öğretiminin kuruluş yıllarına dayanan ve bugün de hâlâ devam eden bir sorun olarak yüksek din öğretiminin akademik yapılanma sorununun çalışmaya ne kadar değer bir konu olduğunu da göstermektedir.

2. Yöntem

Yüksek din öğretiminin akademik yapılanma sorununu konu alan bu çalışmada, literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Alan yazınların taranması ve yorumlanması sonucu yeni değerlendirmelere ulaşmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yüksek din öğretimini konu alan çalışmalar taranmıştır. Elde edilen çalışmalar yüksek din öğretimi tarihi ve sorunları bağlamında betimlenmeye çalışılmıştır. Yüksek din öğretimini konu alan çalışmalar içerisinde fakültenin akademik yapılanmasını konu alan çalışmalar doküman incelemesine dayalı olarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de yüksek din öğretiminin akademik yapılanma formları üzerine değerlendirme yapmadan önce söz konusu kurumların tarihine kısaca değinmekte yarar vardır.

3. Yüksek Din Öğretiminde Akademik Yapılanmanın Kısa Tarihi

İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin akademik yapılanmaları, yüksek din öğretimin tarihinden bağımsız ele alınamaz. Bu nedenle Dârül-Fünûn İlahiyat Fakültesi, Ankara İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüsü ve İslâmi İlimler Fakültesinin akademik yapılanma tarihine bu bölümde kısaca yer verilmiştir. Bu çerçevede tarihi süreçte yüksek din öğretimi kurumlarında verilen dersler, derslerin bağlı olduğu bölümler, bölümlerin ve fakültelerin açılış ve kapanış gerekçeleri gibi yüksek din öğretiminin akademik yapılanma sürecini değerlendirmeye imkân tanıyan bilgiler sunulmuştur.

3.1. Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte pek çok alanda kurumsal/yapısal değişikliğe gidilmiş ve bu doğrultuda hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri de Tevhîd-i Tedrisât Kanunudur. 3 Mart 1924 (1340) tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilmiş, 6 Mart 1924 tarihinde Resmi Ceride'de 430 sayılı kanun olarak yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun ilk üç maddesi gereği mektep ve medreseler Maarif Vekâletine bağlanmıştır.¹⁰

Bu kanunun “Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Dârü'l-Fünûn'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hıdemât-ı dîniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için ayrı mektepler küşat edecektir” şeklindeki 4. maddesi ile Dârü'l-Fünûn'da bir İlahiyat Fakültesi kurulması kararlaştırılmıştır.¹¹ Bu karara dayanarak 21 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen İstanbul Dârü'l-Fünûn Talimatnamesiyle Tıp, Hukuk, Edebiyat ve İlahiyat fakülteleri kurulmuştur. Öğretim süresi üç yıl olan İlahiyat Fakültesi için İstanbul Üniversitesi Eski Kütüphanesi olarak kullanılmış olan Medresetü'l-Kûzat binası tahsis edilmiştir.¹² 1924 yılı sonbaharında 284 öğrenci ile öğretime başlamıştır.¹³

21 Nisan 1924 İstanbul Dârü'l-Fünûnu Talimatnamesininin 8. maddesinde İlahiyat Fakültesinde okutulacak dersler şöyle sıralanmıştır: Tefsir ve Tefsir Tarihi, Hadis ve Hadis Tarihi, Fıkıh Tarihi, Kelâm Tarihi, Mâbadü'ttabiiyât, (düzeltilme “Mabe'de't-Tabia”)¹⁴, Tasavvuf Tarihi, İctimaiyyat, Ruhıyyât, İslâm Felsefesi Tarihi, İctimâî Ruhıyyât, Tarih-i Felsefe, Türk Tarih-i Diniyyesi.¹⁵

27 Eylül 1925 tarihinde, Talimatnamenin 8. maddesi değiştirilerek programda şu düzenleme yapılmıştır: Mabe'de't-Tabia, Ruhıyyât, İslâm Felsefesi Tarihi, İctimâî Ruhıyyât dersleri programdan çıkarılmış yerine Felsefe Tarihi, Arap Edebiyatı, Felsefe-i Din, İslâm Filozofları, İslâm Bediyyatı, Hal-i Hazırda İslâm Mezhepleri, Akvam-ı İslâmiyye Etnografyası isimli dersler getirilmiştir.¹⁶

¹⁰ bk. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi I-II* (İstanbul: Eser Matbaası, 1977); Mustafa Öcal, *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat I* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008), 21; Asım Arı, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2/22 (Haziran 2002); Zeki Salih Zengin, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar* 5/13 (Haziran 2002).

¹¹ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi (1920-1998)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 38; Muhammet Şevki Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 3. Baskı, 2016), 80.

¹² Zengin, “Tevhid-i Tedrisat ve Din Eğitimi”, 98.

¹³ Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi*, 80.

¹⁴ Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi*, 81.

¹⁵ Yurdagül Mehmedoğlu, *Tanzimat Sonrasında Okullarda Din Eğitimi (1838-1920)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001), 213; Zengin, “Tevhid-i Tedrisat ve Din Eğitimi”, 98.

¹⁶ Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 40-41; Zengin, “Tevhid-i Tedrisat ve Din Eğitimi”, 98-99; Emre Dölen, “Osmanlıdan Cumhuriyete Darülfünûnda'da İlahiyat Öğretimi”, *Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri* (İstanbul, 2010), 120.

31.05.1933'te çıkarılan 2252 sayılı kanunla İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Böylelikle İlahiyat Fakültesi kapatılarak yerine Edebiyat Fakültesinin Şarkiyat Enstitüsüne bağlı *İslâm Tetkikleri Enstitüsü* açılmıştır. Bu enstitü yalnızca araştırma amacı taşımış ve öğrenci almamıştır. 1936 yılında kapatılmıştır.¹⁷

3.2. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Fakültenin kuruluşuna ilişkin kanun 3 Mayıs 1949 tarihinde meclis gündemine gelmiştir. Genel kurul görüşmeleri sonucu, 4 Haziran 1949 tarihinde 5424 sayılı kadro kanunuyla Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin kuruluş kanunu kabul edilmiştir. Böylelikle 21 Kasım 1949 tarihinde 85 öğrenciyle öğretime başlamıştır. Fakültenin kurulmasında, din meselesinin ilmi esaslara göre incelenmesi ve alanında yetkin din adamlarının yetiştirilmesi gibi amaçlar yer almıştır.¹⁸

Fakülte programında yer alan dersler şu şekilde belirlenmiştir: Arapça, Farsça, Yabancı Dil (İngilizce, Almanca, Fransızca), Sosyoloji, Mantık ve İlimler Felsefesi, İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi, İslâm Sanatı Tarihi, Mukayeseli Dinler Tarihi.¹⁹

Fakültenin 1953 yılındaki programında yer alan dersler şöyledir: Arapça, Farsça, Batı Dili, Klasik Dini Türkçe Metinler, Kur'ân ve İslâm Dini Esasları, İslâm Tarihi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Felsefe ve Mantık, Tefsir, Hadis, İslâm Mezhepleri Tarihi, Kelâm, İslâm Felsefesi, Dinler Tarihi, İslâm Hukuku, İslâm Sanatları Tarihi, Tezyini Sanatları ve Paleografi, Pedagoji, Tasavvuf Tarihi, Türk İslâm Tezyini Sanatları, İnkılap Tarihi.²⁰

1972 yılında öğretim süresi 5 yıla çıkarılmıştır. Programa, pedagojik formasyon dersleri getirilmiş ve öğretmenlik uygulaması başlatılmıştır.²¹ Tefsir ve Hadis Bölümü ile Kelâm ve İslâm Felsefesi bölümü oluşturulmuştur. 4 ve 5. Sınıfta öğrencilere bölüm seçme hakkı verilmiştir. Öğrenciler, mezun oldukları bölüm dikkate alınmaksızın, Din Bilgisi ve Meslek dersi öğretmenleri olarak atanabilmişlerdir. Öğrenciler ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda da görev alabilmişlerdir.²² Öğrencile-

¹⁷ Mustafa Öcal, "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Ocak 1986), 114; Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu (İstanbul: İslâm Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi, 1998), 330; Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 50; Zeynep Kaya, "Yükseköğretimde Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. M. Fatih Genç (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2020), 212.

¹⁸ Hilmi Ziya Ülken, "İlahiyat Fakültesinin Geçirdiği Safhalar", *AÜ İlahiyat Fakültesi Albümü (1949-1960)* (Ankara, 1961), 8-10; Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 218; İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966), 29.

¹⁹ Münir Koştaş, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Nisan 1990), 8-11.

²⁰ Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi*, 135.

²¹ Suat Cebeci, "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Özel Sayı 39/2 (Ağustos 1999), 299.

²² Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2011), 404.

rin öğretmen olabilmeleri için almaları gereken program dışı dersler ise şunlardır: Eğitime Giriş, Türk Eğitim Tarihi, Türk Milli Eğitim Teşkilatı, Mukayeseli Eğitim, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Sosyolojisi, Genel Öğretim Bilgisi. Fakültenin 1972 yılındaki programında yer alan dersler ise şöyledir: Kur'ân, İslâm Dini Esasları, Felsefe-yeye Giriş, Arapça, Batı Dili, İslâm Tarihi, Felsefe Tarihi, Mantık, Türk İslâm Edebiyatı, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi, Farsça, Tefsir, Hadis, İslâm Hukuku, İslâm Mezhepleri Tarihi, Dinler Tarihi, Sistematik Kelâm, Türk İslâm Sanatları Tarihi, İslâm Felsefesi ve Filozofları, Kelâm, İslâm Kurumları Tarihi, Dini Türk Musikisi, Pedagoji, Türk Devrim Tarihi, Bilimler Tarihi, Din Felsefesi, Felsefe Tarihi.²³

3.3. Yüksek İslâm Enstitüleri

Yüksek İslâm Enstitüsü ilk olarak 1959 yılında, 7344 sayılı kanunla Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir yüksekokul statüsünde İstanbul'da açılmıştır, 19.11.1959 tarihinde eğitim öğretime başlanmıştır. Öğrenim süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir. Yalnızca İmam-Hatip Okulu mezunları kayıt yaptırma hakkına sahip olmuştur.²⁴ İstanbul'un ardından sırasıyla (24 Kasım 1962) Konya, (12 Aralık 1965) Kayseri, (25 Ağustos 1966) İzmir, (30 Temmuz 1969) Erzurum, (28 Kasım 1975) Bursa, (1976) Samsun ve (1980) Yozgat illerinde İslâm Enstitüleri açılmıştır.²⁵

Yüksek İslâm Enstitüsünün 1959 yılı programında yer alan derler şöyledir: Kur'ân-ı Kerîm, Vücûh İlmi, Tefsir, Belâgat-ı Kur'âniyye, Hadis, Siyer, İlm-i Tevhid, Kelâm, İslâm Hukuku, Fıkıh, Usûl-i Fıkıh, İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi, Mukayeseli Dinler Tarihi, İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi, Tasavvuf Tarihi, Ahlak, Mantık, İslâm Tarihi, İslâm Felsefesi, Muasır İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası, Arap Dili ve Edebiyatı, Din Psikolojisi, İslâm Sanatları Tarihi, Hitabet ve İrşad, Dinî Mûsiki, Yabancı Dil (Almanca, Fransızca, İngilizce), İnkılâp Tarihi.²⁶

19 Ocak 1972'de Resmî Gazetede yayınlanıp yürürlüğe giren yönetmelik doğrultusunda, 1972-1973 öğretim yılından itibaren enstitünün programlarında, öğretmenlik meslek dersleri ile birlikte din hizmetleri alanına yönelik bazı yeni dersler de yer almıştır.²⁷

Yüksek İslâm Enstitüsünün 1972 yılı programında yer alan derler şöyledir: Kur'ân-ı Kerîm, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelâm ve İslâm Düşüncesi, İslâm ve Ahlakı, Siyer ve İslâm Tarihi, İslâm Mezhepleri Tarihi, Tasavvuf ve Tarihi, İslâmî Türk

²³ Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi*, 140-143.

²⁴ Mustafa Öcal, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi-Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Ocak 1998), 252; Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2005), 195.

²⁵ Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 235; Öcal, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 415.

²⁶ Mustafa Öcal, "Yüksek İslâm Enstitüsü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/48-52.

²⁷ Halit Ev, "Yükseköğretimde Din Öğretimi", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar Neşriyat, 6. Baskı, 2016), 272.

Edebiyatı Tarihi, Hitabet ve İrşad, Mesleki Türk Musikisi, Arap Dili Edebiyatı, Farsça, İslâm Türk Medeniyeti Tarihi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Dinler Tarihi, Sistemik Felsefe ve Mantık, Teşkilat ve İdare, Seminer, Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması, Türk İnkılâp Tarihi, Yabancı Dil. Yine bu yıla ait pedagojik formasyon dersleri şöyle sıralanmaktadır: Ruh Sağlığı ve Rehberlik, Ölçme ve Değerlendirme, Eğitim Sosyolojisi, Öğretim Bilgisi.²⁸

1979 yılında bir değişikliğe daha gidilerek ilk iki yılda genel eğitim verilmesi, üçüncü sınıfta ise öğrencilerin Tefsir-Hadis, Fıkıh-Kelâm ve İslâm Dini Esasları olmak üzere üç ayrı bölüme ayrılması kararlaştırılmıştır.²⁹

1979 yılı programında yer alan derler şöyledir: Türkçe Kompozisyon, Edebiyat, Osmanlıca, İslâm Türk Medeniyeti Tarihi, Mantık-Felsefe, Türk Devrim Tarihi, Yabancı Dil, Seçmeli Dersler, (Mesleki Türk Musikisi, Hüsn-i Hat, Kütüphanecilik, Paleografi, Mezhepler Tarihi), Kur'ân-ı Kerîm, Arap Dili ve Edebiyatı, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelâm, İslâm Dini ve Esasları, Siyer ve İslâm Tarihi, İslâm Ahlakı, İslâm Mezhepleri Tarihi, Dinler Tarihi, Tasavvuf ve İrşad, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Eğitime Giriş, Eğitim Psikolojisi, Genel Öğretim Metotları, Ölçme ve Değerlendirme, Eğitim İdareciliği, Eğitim Sosyolojisi, Araştırma Teknikleri.³⁰

3.4. İslâmi İlimler Fakültesi

İlk olarak 12 Mart 1971 yılında, beş yıllık bir fakülte olarak Erzurum'da kurulmuştur. İlahiyat Fakültelerinin ve Yüksek İslâm Enstitülerinin kuruluş amaçlarına benzer bir gaye ile açılmıştır. İslâmi ilimler Fakültesi, imam-hatip okulu mezunlarına üniversiteye girme imkânı ayrıca Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarına da doktora yapma imkânları sağlamıştır.³¹

Halit Ev³² tarafından tablo haline getirilen programa göre derslerin bölümlere göre dağılımları ve haftalık ders saatleri şöyledir:

Tefsir-Hadis Bölümü: Arapça 13 saat, Kur'ân-ı Kerim 10 saat, Retorik 3 saat, İslâm Dini Esasları 5 saat, Tefsir ve Usûlü 16 saat, Hadis ve Usûlü 15 saat, İslâm Hukuku 55 saat, İslâm Felsefesi ve Kelâm 2 saat, Paleografi 10 saat, İslâm Sanatları Tarihi 3 saat, İslâm Tarihi ve Siyer 2, Dinler Tarihi 4, Pedagoji 2, Türkçe Kompozisyon 5 saat, Türkçe Dil Bilgisi 5 saat, Osmanlıca 40 saat, Devrim Tarihi 1 saat, Yabancı Dil 13 saat, Farsça 5 saat.

Kelâm ve İslâm Felsefesi Bölümü: Arapça 10 saat, Kur'ân-ı Kerim 2 saat, Tefsir ve Usûlü 2 saat, Hadis ve Usûlü 2 saat, İslâm Hukuku 43 saat, Tevhid ve Kelâm 15

²⁸ Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi*, 159.

²⁹ Muhammed Ali Yazıbaşı, "Yükseköğretimde Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2. Baskı, 2019), 160.

³⁰ Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi*, 160-161.

³¹ Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 223.

³² Ev, "Yükseköğretimde Din Öğretimi", 279.

saat, Tasavvuf ve Tarihi 6 saat, Paleografi 10 saat, Dinler Tarihi 3, Pedagoji 1, Mantık ve Cedel 5 saat, Sistematik Felsefe 4 saat, Felsefe Tarihi 20 saat, Okkült Bilgisi 5 saat, Türkçe Kompozisyon 3 saat, Osmanlıca 42 saat, Devrim Tarihi 9 saat, Yabancı Dil 3 saat.

Fıkıh ve İslâm Hukuku Bölümü: Arapça 13 saat, Kur'ân-ı Kerim 6 saat, Tefsir ve Usûlü 3 saat, Hadis ve Usûlü 2 saat, İslâm Hukuku 53 saat, Fıkıh 18 saat, Fıkıh Usulü 4 saat, Mukayeseli İslâm Hukuku 4 saat, İslâm Felsefesi ve Kelâm 2 saat, İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi 7 saat, Paleografi 17 saat, Dinler Tarihi 4, Pedagoji 2, Türkçe Kompozisyon 3 saat, Osmanlıca 40 saat, Devrim Tarihi 1 saat, Yabancı Dil 9 saat.

İslâm Dil ve Edebiyatı Bölümü: Arapça 16 saat, Kur'ân-ı Kerim 6 saat, Tefsir ve Usûlü 2 saat, Hadis ve Usûlü 2 saat, İslâm Hukuku 26 saat, İslâm Felsefesi ve Tasavvuf 2 saat, İslâm - Türk Edebiyatı 15 saat, İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi 3 saat, Paleografi 31 saat, İslâm Sanatları Tarihi 3 saat, Dinler Tarihi 2, Felsefe Tarihi 6 saat, Mantık 4 saat, Okkült Bilgisi 2 saat, Türkçe Kompozisyon 3 saat, Osmanlıca 43 saat, Devrim Tarihi 1 saat, Farsça 12 saat.

3.5. 1980 Sonrası Yüksek Din Öğretimi

Tevhid-i Tedrisattan itibaren İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüsü ve İslâmi İlimler Fakültesi gibi farklı isim ve programlarla yürütülen yüksek öğretim kurumları, 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile “Yükseköğretim Kurulu” altında toplanmıştır. Bu çerçevede, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İslâmi İlimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülerek her biri bulunduğu ildeki üniversiteye bağlanmıştır.³³ Aynı kanunla tüm İlahiyat Fakülteleri'nin öğretim süresi, ilk yılı hazırlık olmak üzere, 5 yıla çıkarılmıştır. Hazırlık sınıfında 20 saat Arapça, 5 saat Kur'ân-ı Kerim ve 1 saat İslâm Dini Esasları isimli dersler okutulmuştur. Fakülteye kayıt için genel ve meslek lisesi mezunu olma ve üniversiteye giriş sınavından yeterli puan alma şartı getirilmiştir.³⁴

Akademik amaçlarla kurulan bu fakülteler başlangıçta Tefsir-Hadis, Kelâm-İslâm Felsefesi, İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler olmak üzere üç bölüme ayrılmışlardır. Programda 39 farklı dersle birlikte bir de seçmeli dersler yer almıştır. Dokuz çeşit öğretmenlik bilgisi dersi dışında kalan dersleri, alan bilgisi ve genel kültür derslerinden oluşmuştur.³⁵

Fakültenin 1983 yılındaki programında şu dersler yer almıştır: Arapça, Kur'ân-ı Kerim, İslâm Dini Esasları, Tefsir Usûlü, Hadis Usûlü, Tefsir, Hadis, İslâm Hukuk Usûlü, İslâm Hukuku, İslâm Mezhepleri Tarihi, Kelâm, Tasavvuf, Türk-

³³ Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 223; Mustafa Öcal, “Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12/6 (Eylül 2008), 404.

³⁴ Öcal, “İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi”, 120.

³⁵ Ev, “Yükseköğretimde Din Öğretimi”, 281.

İslâm Edebiyatı, Türk-İslâm Sanatları Tarihi, Dinler Tarihi, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi, Din Eğitimi, Din Felsefesi, İslâm Kurumları Tarihi, İslâm Tarihi, Yeniçağ Felsefesi Tarihi, Mantık, İlkçağ Felsefesi Tarihi, İslâm Felsefesi Tarihi, Seçmeli (Musiki- Paleografi-Farsça), Atatürk İlke ve İnkılâpları, Araştırma Teknikleri, Eğitime Giriş, Eğitim Sosyolojisi, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Yönetimi, Eğitim Programları ve Öğretim Yöntemleri, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Eğitim Teknolojisi, Rehberlik, DKAB Özel Öğretim Yöntemleri, Uygulama, Türk Dili, Yabancı Dil, Beden Eğitimi ve Güzel Sanatlar.³⁶

1991 yılında İlahiyat Fakültesinde, Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslâm Tarihi ve Sanatları olmak üzere üç bölüm oluşturulmuştur.³⁷ Temel İslâm Bilimleri Bölümü altında, Tefsir, Hadis, İslâm Hukuku, Kelâm, İslâm Mezhepleri Tarihi, Tasavvuf ve Arap Dili ve Belâgatı olmak üzere 7 Anabilim dalı açılmıştır. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde, Felsefe Tarihi, İslâm Felsefesi, Din Felsefesi, Mantık, Dinler Tarihi, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi ve Din Eğitimi olmak üzere 8 Anabilim dalı açılmıştır. İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümünde ise İslâm Tarihi, Türk İslâm Sanatları Tarihi, Türk İslâm Edebiyatı ve Türk Din Musikisi olmak üzere 4 Anabilim dalı açılmıştır. Böylelikle üç bölümde toplam 19 Anabilim dalı açılmıştır.³⁸

1998 yılında, bünyesinde eğitim fakülteleri bulunan üniversitelerdeki İlahiyat Fakülteleri “İlahiyat Lisans Programı” ve “İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı” olmak üzere iki ayrı bölüme ayrılmıştır.³⁹ Bu program 2006 yılında “Din Kültürü Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü” adıyla eğitim fakültesine aktarılmıştır. 2010 yılında “İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü” adını almıştır.⁴⁰

Yeni düzenleme ile hazırlık sınıfı kaldırılarak her iki bölüm için dört yıllık bir program öngörülmüştür. Ancak, pedagojik formasyon dersleri, İlahiyat Lisans Programı’ndan çıkarılmıştır. İlahiyat Lisans programını bitirenlerden liselerde Din Kültürü ve İmam-Hatip Liselerinde meslek dersi öğretmeni olmak isteyenler için “Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı”ndan mezun olma şartı getirilmiştir. 2006 yılında İDKAB programının eğitim fakültelerine aktarılmasının ardından İlahiyat Lisans Programını mezunlarının öğretmenlik eğitimi alabilmesi için Ankara Üniversitesi dışında da tezsiz yüksek lisans programları açılmıştır.⁴¹ 2010 yılında bu uygulamadan vazgeçilerek, “Formasyon Sertifika Programı” uygulaması başlamıştır.⁴² 2012’de bölüm, eğitim fakültelerinden tek-

³⁶ Öcal, “İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi”, 122; Ev, “Yükseköğretimde Din Öğretimi”, 262.

³⁷ Nevzat Yaşar Aşkoğlu, “Yüksek Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 220; Ev, “Yükseköğretimde Din Öğretimi”, 283.

³⁸ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 467.

³⁹ Öcal, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 439-440.

⁴⁰ Yazıtbaşı, “Yükseköğretimde Din Eğitimi”, 164; Nazıroğlu, “Yüksek Din Öğretimi”, 154.

⁴¹ Ev, “Yükseköğretimde Din Öğretimi”, 284.

⁴² Keskin, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümlerinin Değerlendirilmesi”, 306.

rar ilahiyat fakültelerine aktarılmış, böylece ilahiyat fakülteleri 1998 yılındaki konumuna geri dönmüştür.⁴³ 2015 yılında ise ilahiyat fakülteleri bünyelerinde bulunan İDKAB bölümlerine öğrenci alımı durdurulmuştur.⁴⁴

Bugün ülkemizde %100 İngilizce, %100 Arapça, %30 Arapça ve %100 Türkçe İlahiyat/İslâmi İlimler lisans programları vardır. Türkçe lisans programı dört yıl devam etmekte diğer programlar hazırlık sınıfları ile birlikte beş yıl sürmektedir. Ayrıca Ankara, İstanbul, Marmara, Uludağ, Necmettin Erbakan, 29 Mayıs Üniversiteleri bünyesinde Uluslararası İlahiyat programı bulunmaktadır. 2021 yılı itibarıyla Yüksek Öğretim Kurumu Lisans Atlasında örgün, ikinci öğretim, burslu, uluslararası, İngilizce, Arapça, vakıf ve devlet olmak üzere 160 İslâmi İlimler / İlahiyat programı mevcuttur. Ayrıca Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde Dünya Dinleri, Uluslararası İlahiyat Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları bölümü açılmıştır.

4. İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerinin Akademik Yapısı

Cumhuriyet tarihinden günümüze yüksek din öğretiminin akademik yapılanma süreci, maarif tarihimize bağlı olarak birçok aşamadan geçmiştir. Bu süreci aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 1: Yüksek Din Öğretiminde Akademik/Bölümsel Yapılanmanın Tarihi Seyri

S. No.	Yüksek Din Öğretimi Kurumu	Akademik Yapı	Sonuç
1	Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi-1924	Yapılandırılmamış	1933 yılında kapatılmıştır.
2	İslâm Tetkikleri Enstitüsü-1933	Yapılandırılmamış	1936 yılında kapatılmıştır.
3	Ankara İlahiyat Fakültesi-1949	Yapılandırılmamış	1972 yılında bölümlere ayrılmış.
4	Yüksek İslâm Enstitüsü-1959	Yapılandırılmamış	1979 yılında bölümlere ayrılmış.
5	İslâmi İlimler Fakültesi-1971	Tefsir-Hadis Kelâm ve İslâm Felsefesi Fıkıh ve İslâm Hukuku İslâm Dil ve Edebiyatı	1981 yılında, 2547 sayılı kanunla İlahiyat Fakültesine dönüştürülmüştür.
6	Ankara İlahiyat Fakültesi 1972	Tefsir ve Hadis Kelâm ve İslâm Felsefesi	İstihdam alanları dikkate alınmadığı için işlevsiz kalmıştır.
7	Yüksek İslâm Enstitüsü-1979	Tefsir-Hadis Fıkıh-Kelâm	İstihdam alanları dikkate alınmadığı için işlevsiz

⁴³ bk. Bahçekapılı, *Türkiye'de Din Eğitimi*.

⁴⁴ Keskin, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümlerinin Değerlendirilmesi", 305.

8	İlahiyat Fakültesi-1981	İslâm Dini Esasları Tefsir-Hadis Kelâm-İslâm Felsefesi İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler	kalmıştır. 1991 yılında yeniden yapılandırılmıştır.
9	Ankara İlahiyat Fakültesi-1991	Temel İslâm Bilimleri Felsefe ve Din Bilimleri İslâm Tarihi ve Sanatları	1998'de güncelleme yapılmıştır. Kısmen güncelliğini korumaktadır.
10	İlahiyat Fakültesi-1998	Temel İslâm Bilimleri Felsefe ve Din Bilimleri İslâm Tarihi ve Sanatları İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı	2006 yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü olarak Eğitim Fakültelerine aktarılmıştır.
11	Eğitim Fakülteleri-2006	DKAB Öğretmenliği Bölümü	2011 yılında İlahiyat Fakültelerine aktarılmıştır.
12	İlahiyat Fak.-2012	Temel İslâm Bilimleri Felsefe ve Din Bilimleri İslâm Tarihi ve Sanatları İlköğretim DKAB Öğretmenliği	2014-2015 E-Ö döneminde İDKAB bölümüne öğrenci alımı durdurulmuştur

Tablo 1'de kuruluşundan günümüze yüksek din öğretimi kurumlarının isimleri, açılış ve kapanış tarihleri, varsa bölüm ve anabilim dallarına ilişkin bilgiler çizelge haline getirilmiştir. Günümüzdeki İlahiyat/İslâmi İlimler Lisans programı, fakültelerdeki mevcut bölümlerden dersler verilmek suretiyle öğrencilere temel İlahiyat müktesebatını kazandırmayı hedefleyen bir programdır. Akademik yapı ve bölümler istihdam alanına yönelik değildir ve bölümlere ilişkin farklı bir mezuniyet belgesi verilmemektedir. Ayrıca İlahiyat ve İslâmi İlimler Fakültelerine ilişkin yapı farkını Tablo 2 ve Tablo 3'te görmek mümkündür.

Tablo 2: İlahiyat Fakültelerinin Akademik Yapısı, Bölümler ve Anabilim Dalları

A	Temel İslâm Bilimleri	B	Felsefe ve Din Bilimleri	C	İslâm Tarihi ve Sanatları
1	Tefsir	1	Din Eğitimi	1	İslâm Tarihi
2	Hadis	2	Din Psikolojisi	2	Türk İslâm Sanatları Tarihi
3	Kelâm	3	Din Sosyolojisi	3	Türk İslâm Edebiyatı
4	İslâm Hukuku	4	Dinler Tarihi	4	Türk Din Musikisi
5	İslâm Mezhepleri Tarihi	5	Din Felsefesi		
6	Arap Dili ve Belâgatı	6	İslâm Felsefesi		
7	Tasavvuf	7	Felsefe Tarihi		
8	Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kiraat İlmî	8	Mantık		

Tablo 3: Günümüzde İslâmi İlimler Fakültelerinin Akademik Yapısı, Bölümler ve Anabilim Dalları

A	Temel İslâm Bilimleri	B	Felsefe ve Din Bilimleri	C	İslâm Tarihi ve Sanatları
1	Tefsir	1	Din Bilimleri	1	Siyer-i Nebi ve İslâm Tarihi
2	Hadis	2	İslâm Felsefesi	2	İslâm Sanatları ve Dini Musiki
3	Kelâm			3	Osmanlı Türkçesi ve İslâmi Türk Edebiyatı
4	İslâm Hukuku				
5	İslâm Mezhepleri Tarihi				
6	Arap Dili ve Belâgatı				
7	Tasavvuf				
8	Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî				

İlahiyat fakültelerine göre İslâmi İlimler Fakültelerinin akademik yapısı bazı değişiklikler arz etmektedir. Özellikle İlahiyat Fakültelerinde Felsefe ve Din Bilimleri bölümü altında yer alan ana bilim dalları, İslâmi İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri bölümü altında yer almamaktadır. İslâmi İlimler Fakültesinde *İslâm Felsefesi* ve *Din Bilimleri* olarak iki ana bilim dalı oluşturulmuştur. Böylelikle Din Eğitimi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Din Felsefesi, Dinler Tarihi, İslâm Felsefesi, Mantık ve Felsefe Tarihi gibi ana bilim dallarının idari ve akademik statüsü yok sayılmıştır. Bu durum söz konusu ana bilim dallarında yapılacak araştırmaları ve istihdamı olumsuz etkileyecek bir akademik yapılanmadır.

Cumhuriyet tarihi boyunca yüksek din öğretiminde yaşanan söz konusu olumsuzlukları ele alan ve önerilerde bulunan çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak yer alan bölüm önerilerini aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 4: Tarihi Süreçte İlahiyat/İslâmi İlimler Fakültelerine Yönelik Bölüm Önerileri

S. No	Önerilen Bölüm	Öneride Bulunan
1	Temel İlahiyat Eğitimi sonrası: Vaizlik ve Müftülük Dini Danışmanlık ve Rehberlik İHL Meslek Dersleri Öğretmenliği Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği	Tosun ve Doğan ⁴⁵

⁴⁵ Tosun – Doğan, “İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılanması Üzerine”, 500-501.

2	Dini Araştırmalar Meslek Dersleri ve DKAB Öğretmenliği Din Hizmetleri	Buyrukçu ⁴⁶
3	İlahiyat Sosyal Hizmet Alanı	Cengil ⁴⁷
4	Hafızlık ve Müezzinlik Yurt Dışı Din Hizmetleri İmam-Hatip ve Vaizlik	Kaya ⁴⁸
5	Din Hizmetleri	Kılavuz ⁴⁹
6	Dünya Dinleri Kültürü	Mehmedoğlu ⁵⁰
7	Din Hizmetleri	Özdemir ⁵¹
8	Din Hizmetleri İHL Meslek Dersleri Öğretmenliği Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği	Öcal ⁵²
9	Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	Koç ⁵³

Tarihi süreçte yüksek din öğretimine yönelik bölüm önerilerini iki başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Öte yandan bu sınıflandırma bir zorunluluktur. Çünkü önerilen bölümler bu haliyle istihdam alanlarında unvan değişikliği ve görevde yükselme durumlarına imkân tanımamaktadır. Bu durum göz önüne alındığında yukarıdaki önerileri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Tablo 5: Bölüm Önerilerinin Sınıflandırılması

S. No	Örgün Din Eğitimi	Yaygın Din Eğitimi
1	İHL Meslek Dersleri Öğretmenliği Ortaöğretim DKAB Öğretmenliği İlköğretim DKAB Öğretmenliği	Vaizlik ve Müftülük Dini Danışmanlık ve Rehberlik İlahiyat Sosyal Hizmet Alanı Hafızlık ve Müezzinlik Yurt Dışı Din Hizmetleri İmam-Hatip ve Vaizlik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dünya Dinleri Kültürü

Örgün Din Eğitimi Bölümü ve Yaygın Din Eğitimi Bölümü şeklindeki lisans düzeyindeki yapılanma ile Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı uh-

⁴⁶ Ramazan Buyrukçu, "İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması Problemi", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004), 509-520.

⁴⁷ Cengil, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İstihdam", 243-276.

⁴⁸ Kaya, "İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu", 211-242.

⁴⁹ Kılavuz, "İlahiyat Fakültelerinde Din Hizmetleri Bölümü", 383-408.

⁵⁰ Mehmedoğlu, "Dünya Dinleri Kültürü Bölümü", 521-536.

⁵¹ Özdemir, "İlahiyat/İslâmî İlimler Fakültelerinin Program Çeşitliliğinin Rolü", 537-558.

⁵² Öcal, "Bölümleşmiş Yüksek Din Öğretimi", 329-346.

⁵³ Koç, "Yüksek Din Öğretiminde Yeni Bir Paradigma", 347-398.

desindeki mesleklerin her birine aday yetiştirilebilir. Böylelikle istihdam alanlarına yönelik sade, dinamik ve işlevsel bir yapılanmaya gidilebilir. Yapılanmanın dinamik özelliği sayesinde, ihtiyaçlar ve güncellemeler karşısında, yeni bölümlerin açılmasını ya da mevcut bölümlerin kapatılmasını gerektirmeden, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan yeni meslek alanlarına yönelik güncellemeler yapılabilir.

Sonuç

1924'ten 2020'li yıllara Türkiye'de Yüksek Din Öğretiminde akademik yapılanma meselesinin ahenkli bir işleyişe kavuşturulamadığı anlaşılmaktadır. Resmi/gayri resmi unsurların etkisi altında yüksek din öğretimi kurumları açılıp kapandığı gibi istihdam alanlarına göre çeşitlenerek farklılaştığı da görülmektedir. Bu çalışmadaki bilgiler ışığında araştırmanın sonuçlarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Cumhuriyetin başından 1971 yılına kadar yüksek din öğretiminde bölümlere ilişkin bir yapı oluşturulmadığı anlaşılmaktadır.

2. Yüksek din öğretiminde ilk akademik yapılanmanın 1971 yılında İslami İlimler Fakültesinde Tefsir-Hadis, Kelâm ve İslâm Felsefesi, Fıkıh ve İslâm Hukuku, İslâm Dil ve Edebiyatı başlıkları altında oluşturulduğu görülmektedir.

3. 1971'den 1991'e kadar farklı adlardaki yüksek din öğretimi kurumlarında bölüm isimlerinin Tefsir-Hadis, Kelâm ve İslâm Felsefesi, Fıkıh ve İslâm Hukuku, İslâm Dil ve Edebiyatı, Fıkıh-Kelam, İslâm Dini Esasları, İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler şeklinde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

4. Günümüzde kullanılan Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslâm Tarihi ve Sanatları şeklindeki bölüm isimleri 1991 yılında kullanılmaya başlanmıştır.

5. Yüksek din öğretimi tarihi boyunca açılan bölümlerin birçoğunun bilimsel/dini bilgi üretme amacına matuf olduğu söylenebilir.

6. Yüksek din öğretimi kurumlarında istihdam odaklı ilk bölüm ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği adıyla 1998 yılında açılmıştır. 2014 yılında bölüme öğrenci alımı durdurulmuştur.

7. Yüksek din öğretimi tarihi boyunca istihdam odaklı olmayan bölümlerin belli bir zaman sonra işlevsiz kalarak kapatıldığı anlaşılmaktadır.

8. İslâmi İlimler Fakültesinde oluşturulan Felsefe ve Din Bilimleri ile İslâm Tarihi ve Sanatları isimli bölümlerin İlahiyat Fakültelerinden farklı bir şekilde yapılandırıldığı görülmektedir. Bu durum bilimsel/dini bilgi üretimini etkilediği gibi müfredatta yer alan dersleri ve akademisyen istihdamını da etkilemektedir.

Yüksek din öğretimi tarihi boyunca yapılan müzakerelerde fakültelerin bilimsel dini bilgi üretme ve istihdam alanlarına yönelik birçok öneri getirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu öneriler ışığında bu çalışmadaki en temel öneri li-

sans düzeyinde örgün ve yaygın din eğitimi şeklinde istihdama yönelik bölüm önerisidir. Lisans düzeyinde bilimsel/dini bilgi üretme amacına matuf bir akademik sürecin öğrencilerde mesleki bilgi, tutum, beceri ve tecrübenin oluşumunu kısıtladığı açıktır. Mezuniyet sonrası öğrencinin hangi mesleği yapacağı konusundaki ayrılık da lisans sürecinin verimliliğini etkilemektedir. Ayrıca mezuniyet sonrası ilgili kurumlara atanan adayların lisans sürecinde elde edemedikleri mesleki program yeterliklerini iş hayatında ne kadar telafi edebilecekleri ayrı bir müzakere konusudur.

Halihazırda Türkiye’de yüksek din öğretimi kurumlarında genel olarak üç bölümden dersler ihtiva eden bir *İlahiyat Lisans Programı* uygulanmaktadır. Birbirinden nitelik, beceri ve yeterlik olarak farklılık gösteren meslek alanlarına, tek bir programla personel yetiştirilemeyeceği de açıktır. Bu amaçla yüksek din öğretiminin akademik yapılanma biçimini, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alacak çalışmalara ve söz konusu bilimsel araştırmalara dayalı yüksek din öğretimi strateji ve politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca öğrencilerin istihdam alanlarının mesleki beceri ve uygulama ihtiyacı göz önüne alındığında, yüksek din öğretiminin mevcut akademik yapısının söz konusu ihtiyaca ne kadar cevap verebildiği de ortadadır. Bu bağlamda, Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmenlik Uygulamalarının niteliğinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca öğretmenlik uygulamalarında olduğu gibi Diyanet İşleri Başkanlığının çalışma alanlarına yönelik din hizmetleri uygulamalarının da gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan lisans düzeyinde istihdam odaklı bir akademik yapılanmaya ihtiyaç olduğu gibi lisansüstü düzeyde de bilimsel araştırma odaklı akademik yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Akademik yapılanmaya hukuki temelden bakıldığında, üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliğinin 13. maddesinde bölüm, ‘fakülte ve yüksekokulların amaç, kapsam ve nitelik yönünden bir bütün oluşturan ve lisans düzeyini de içeren en az bir eğitim-öğretim, bilim ve sanat dallarında araştırma ve uygulama yapan birim’ olarak tanımlanmaktadır. Maddenin devamında, ‘ilahiyat gibi geleneksel olarak lisans düzeyinde bir eğitim-öğretim programı uygulayarak tek tür diploma veren yükseköğretim kurumlarında en çok üç bölüm açılabileceği’ bildirilmektedir. Bununla birlikte ‘lisans düzeyinde birden fazla diploma veren İlahiyat, İlahiyat Bilimleri, İslâmî İlimler, Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültelerinde üç bölümden fazla bölüm oluşturulabileceği’ ifade edilmektedir. Bu anlamda yüksek din öğretiminin lisans ve lisansüstü düzeylerinde söz konusu akademik yapılanma için gerekli hukuki düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu hukuki düzenleme çerçevesinde, yüksek din öğretimi kurumları arasında program, bölüm ve isim farklılığı sorununun ele alınması da ülkemiz yüksek din öğretimi tartışmalarını makul bir düzeye getirecektir.

Kaynakça | References

- Akyürek, Süleyman. "Yüksek Din Öğretiminde Kalite Güvence Sistemi: Akreditasyon (Yeterlik Tescil) Sorunu". *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 241-260. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.
- Altaş, Nurullah. "Yüksek Din Öğretiminde Uzaktan Eğitim Uygulamaları: İlitam ve Sorunları". *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*. ed. Mustafa Köylü. 209-237. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018.
- Arı, Asım. "Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim". *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22/2 (Haziran 2002), 181-192.
- Arpağuş, Hatice Kelpetin. "Tarihsel Perspektiften Kadınların Yüksek Din eğitimi Kurumlarındaki Konum ve Durumları". *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 103-132. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. "Din Hizmetleri Personelinin Yetiştirilmesi Sorununa Öğretim Programları Açısından Yeni Bir Yaklaşım". *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*. 91-102. Kayseri: İBAV Yayınları, 2003.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi". *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 215-231. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Aydın, Muhammet Şevki. "İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*. 20-25. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Aydın, Muhammet Şevki. *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 3. Baskı, 2016.
- Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi (1920-1998)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.
- Bahçekapılı, Mehmet. *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*. İstanbul: İlim Kültür Derneği Nakış Ofset, 2012.
- Buyrukçu, Ramazan. İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması Problemi *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*. 509-520. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Cebeci, Suat. "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Özel Sayı 41/4 (Aralık 1999)*, 227-235.
- Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2005.
- Cengil, Muammer. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İstihdam ve Bu Bağlamda Ders Programları Üzerine Bazı Öneriler". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*. 243-276. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Dölen, Emre. "Osmanlıdan Cumhuriyete Darülfünûnda'da İlahiyat Öğretimi". *Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri*. 105-123. İstanbul, 2010.
- Ergin, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi*. Cilt I-II. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Erginli, Zafer. "İlahiyat Fakültesi Müfredatında İslâm Düşüncesinin Bütünlüğü Sorunu". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*. 73-82. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.

- Ev, Halit. "Yükseköğretimde Din Öğretimi", *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş. 268-306. İstanbul: Ensar Neşriyat, 6. Baskı, 2016.
- Ev, Halit. "İlahiyat Alanında Lisansüstü Eğitim ve Sorunları". *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*. ed. Mustafa Köylü. 238-274. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018.
- Görgün, Tahsin. "İlahiyat Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır?". *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? Sorunlar ve Çözümler*. ed. Süleyman Akyürek. 149-164. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Gözütok, Şakir. "İlahiyat Fakülteleri İçin Alternatif Program". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*. 559-566. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. "Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları". *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II*. ed. Ekmeleddin İhsanoğlu. 223-362. İstanbul: İslâm Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Kaya, Mevlüt. "İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler*. 211-242. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Kaya, Zeynep. "Yükseköğretimde Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. M. Fatih Genç. 209-238. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2020.
- Kaymakcan, Recep vd. "Öğrencilerin Gözüyle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri Üzerine Bir Araştırma". *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/22 (Aralık 2011), 103-138.
- Keskin, Yakup. "Yeterlilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümlerinin Değerlendirilmesi". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 5/3 (Aralık 2015), 304-315.
- Kılavuz, Mehmet Akif. "İlahiyat Fakültelerinde Din Hizmetleri Bölümü Oluşturulmasına Duyulan İhtiyaç". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler*. 383-408. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Koç, Ahmet. "İlahiyat Fakültesi (İlahiyat Lisans Programı) Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (Ocak 2003), 25-64.
- Koç, Mustafa. "Yüksek Din Öğretiminde Yeni Bir Paradigma Olarak Bölümleşme: 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü' Önerisi". *Yüksek Din Eğitimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 347-398. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.
- Korkmaz, Mehmet. "İlahiyat Fakültelerinin Yaygın Din Eğitimi Yeterlikleri: Eğitim-Öğretim Alanı". *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/24 (Aralık 2012), 127-146.
- Koştaş, Münir. "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Nisan 1990). 1-27.
- Köylü, Mustafa. "Öğretim Elemanlarının Niteliğini Artırmak İçin Neler Yapılabilir?". *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? Sorunlar ve Çözümler*. ed. Süleyman Akyürek. 311-325. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Mehmedoğlu, Yurdağül. *Tanzimat Sonrasında Okullarda Din Eğitimi (1838-1920)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.

- Mehmedoğlu, Yurdagül. “Dünya Dinleri Kültürü Bölümü Çok Kültürlü Din Eğitimi Ana Bilim Dalı”. *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler*. 521-536. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Meydan, Hasan. “İlahiyat Fakültelerinde Kalite Güvence Sisteminin İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın, 271-296. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.
- Nazıroğlu, Bayramali. “Yüksek Din Öğretimi”. *Din Eğitimi*. ed. İbrahim Turan - Bayramali Nazıroğlu, 143-166. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020.
- Okumuş, Ejder. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problemleri –Dicle Üniversitesi Örneği”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 5/13 (Haziran 2007), 59-94.
- Onay, Ahmet. “Yüksek Din Öğretiminde Nitelik veya Amaç Sorunu”. *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 95-101. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.
- Osmanoğlu, Cemil vd. “Öğrencilerine Göre İdeal İlahiyat Fakültesi Öğrencisinin Nitelikleri ve Bunun İlahiyat Eğitimiyle İlişkisi”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 16/36 (Aralık 2018). 119-178.
- Öcal, Mustafa. “İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Ocak 1986), 111-123.
- Öcal, Mustafa. “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi- Öğretimi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Ocak 1998), 241-268.
- Öcal, Mustafa. “Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12/6 (Eylül 2008), 399-430.
- Öcal, Mustafa. *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat I*. İstanbul: En-sar Neşriyat, 2008.
- Öcal, Mustafa. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2011.
- Öcal, Mustafa. “Yüksek İslâm Enstitüsü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 44, 48-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Öcal, Mustafa. “Bölümleşmiş Yüksek Din Öğretimi Uluslararası İslâmî İlimler Üniversitesi ve Uluslararası İslâm Kültür ve Medeniyeti Üniversitesi”. *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 329-346. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.
- Öz, Ayhan. “İlahiyat Fakültelerinde Program Çeşitliliği Açısından Seçmeli Dersler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 423-451. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.
- Özdemir, Sadettin. “İstihdam Alanlarına Göre İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması: Din Hizmetleri Bölümü Önerisi”. *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler*. 537-558. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Özdemir, Sadettin. “Din Hizmetleri Alanındaki Hizmet Kalitesinin Artmasında İlahiyat/İslâmî İlimler Fakültelerinin Program Çeşitliliğinin Rolü”. *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 399-422. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.

- Özdemir, Şuayip. “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzere İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler”. *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler*, 193-210. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Öztürk, Mustafa. “İlahiyatın Adı ve Amaçları Ne Olmalıdır?”. *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? Sorunlar ve Çözümler*. ed. Süleyman Akyürek. 29-59. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Parmaksızoğlu, İsmet. *Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. “Alevilerin Din Eğitimi Sorunları Bağlamında Yüksek Din Öğretiminde Aleviliğin Öğretimi İmkan”. *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 133-145. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.
- Sarıkçıoğlu, Ekrem. “İlahiyat Tezsiz Yüksek Lisans Programı Üzerine Bazı Mülahazalar”. *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler*. 479-486. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Taşkıran, Ayşe. “İlahiyat Fakültesi Müfredatında Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Derslerinin Yeri ve Fonksiyonlarına Dair Bir Araştırma (İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği)”. *KSU İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (Aralık 2013), 238-266.
- Tosun, Cemal - Doğan, Recai. “İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılanması Üzerine”. *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler-Müzakereler*. 487-508. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Yayınları, 2004.
- Turan, Gönül. “İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencilerinin Aldıkları Eğitime İlişkin Görüşleri Üzerine Nitel Bir Çalışma: Batı Karadeniz Üniversiteleri Örneği”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 1/1 (Aralık 2017), 86-117.
- Turan, İbrahim - Nazıroğlu, Bayramali. “İlahiyat Fakültesine Yeni Gelen Öğrencilerin Sorun ve Beklentileri: OMU İlahiyat Fakültesi Örneği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/36 (Nisan 2015), 466-479.
- Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Kongresi Özet Kitapçığı*. İstanbul: 2017.
- Usta, Mustafa. *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Kurumsallaşma ve Ekolleşme Sorunları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.
- Ülken, Hilmi Ziya. “İlahiyat Fakültesinin Geçirdiği Safhalar”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Albümü (1949-1960)*. Ankara, 1961.
- Üzümcü, Muzaffer. “İlahiyat Fakülteleri Felsefe ve Din Bilimleri Bölümlerinde Akademik Yapılanma ve Lisansüstü Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme”. *Mevzu Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (Mart 2020), 167-192. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3710818>
- Yazıbaşı, Muhammed Ali. “Yükseköğretimde Din Eğitimi”. *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam. 151-168. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2. Baskı, 2019.
- Yılmaz, Macid. “İlahiyat Fakültesi Mezunlarına Verilen Pedagojik Formasyon Eğitiminin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum ve Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkileri”. *Bitlimname* 28/1 (2015), 287-301.
- Zengin, Zeki Salih. “Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”. *Dini Araştırmalar* 5/13 (Haziran 2002), 81-106.

Zengin, Zeki Salih. “Eğitimde Yenileşme Döneminde Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Gelişmesi (Amaç-Akademik Yapı-Program)”. *Yüksek Din Öğretimi*. ed. Z. Şeyma Altın. 173-182. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2020.